

Академічний музично-драматичний театр ім. Марка Кропивницького. м. Кіровоград

СТЕЖКИ ПАМ'ЯТІ НЕ ЗАВІЯНІ

Сергій Шевченко

Присвячується корифеям українського театру

Кіровоград — справжня колыска українського професійного реалістичного театру. Започаткувався він, як свідчить напис на мармуровій плиті, встановлений на фасаді приміщення Кіровоградського обласного академічного музично-драматичного театру ім. М. Кропивницького¹, 27 жовтня 1882 року виставою “Наталка Полтавка”. В той час до складу елісаветградської трупи входили М. Кропивницький, І. Тобілевич, М. Тобілевич, П. Тобілевич, М. Заньковецька, М. Затиркевич-Карпинецька та інші майстри сцени.

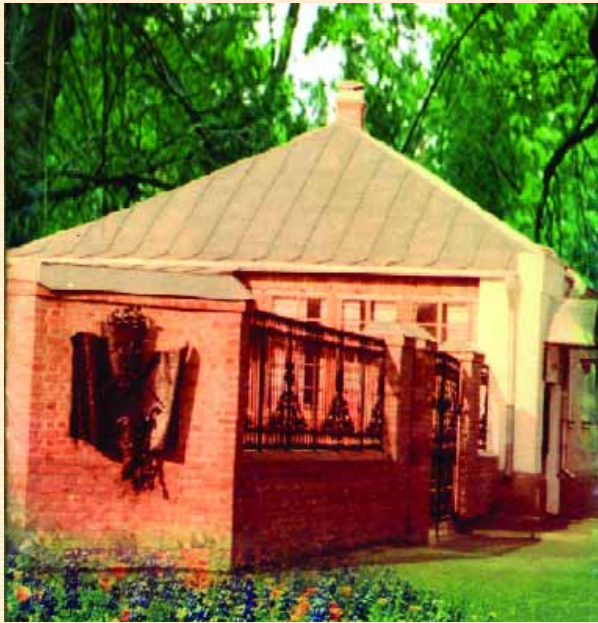
А починали свій шлях майбутні корифеї українського театру з аматорських груп Бобринця і Елісаветграда (тепер Кіровоград). “Тут у 60 роках ХІХ століття починали в аматорському гуртку свою театральну діяльність Марко Лукич Кропивницький та Іван Карпович Карпенко-Карий (І. Тобілевич)”, — засвідчує меморіальна дошка на адміністративному приміщенні маслозаводу в Бобринці. Саме тут, у колишньому трактирі Медового, відбулися перші вистави за участю майбутніх митців театру. А навчалися вони у місцевій повітовій (Бобринець у ті часи був повітовим центром) школі, що

увічнено у меморіальній дошці на її колишньому будинку (вул. Леніна, 60) [1]. На жаль, до наших днів не зберігся будинок громадського зібрання в Елісаветграді на вул.Дворцовій (Леніна), в якому з 1869 р. виступав аматорський театральний гурток, заснований Карпенком-Карим і Кропивницьким, а 1875 тут вперше було поставлено “Вечорниці” Ніщинського [2].

Ряд пам’яток історії є свідками життєвого шляху керівника першого українського професійного театру М. Кропивницького. Він народився 1840 р. у с. Бежбайраки (тепер — Кропивницьке Новоукраїнського району). 1982 р. на честь земляка тут встановлено пам’ятний знак [3]. Марко навчався в повітовому училищі, потім працював канцеляристом у судовій установі в Бобринці, мешкав у центрі міста в одноповерховому будинку. 1972 р. у Бобринці встановлено його мармурове погруддя, а у 1990 р. на фасаді будинку, де він проживав, відкрито меморіальну дошку драматургу, актору, режисеру, композитору [4].

У Кіровограді, на лівому березі Інгулу, діє літературно-меморіальний музей М.Л. Кропивницького. Він розміщений в

¹ Побудовано 1867 р.

Меморіальний музей М.Л. Кропивницького

ошатному одноповерховому будинку, спорудження якого датується серединою XIX ст. Тут М. Кропивницький періодично мешкав у 1870–90-х та 1910 рр., коли керував аматорським гуртком, а пізніше створив дві театральні трупи. У будинку над Інгулом драматург написав свої кращі твори: “Доки сонце зійде, роса очі виїсть”, “Глитай, або ж павук”, “По ревізії”, “Дві сім’ї”, працював над п’єсами “Замулені джерела”, “Зайди-голова”. Тут приймали корифеїв театру, зокрема, М. Заньковецьку та М. Садовського. 1978 р. на будинку встановлено меморіальну дошку з портретним зображенням М. Кропивницького, а 1982 р., у рік відзначення ЮНЕСКО 100-ліття українського театру, відкрився музей [5].

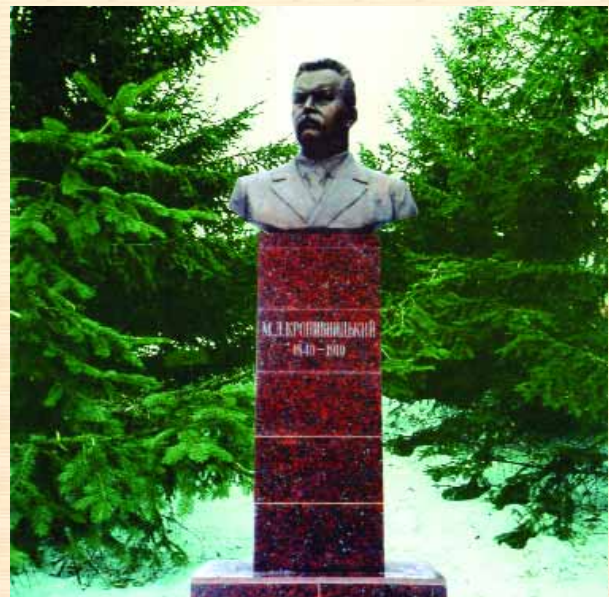
2003 р. на подвір’ї музею встановлено бронзовий бюст Марку Лукичу. Виготовив його ще 1990 року відомий український скульптор Іван Гончар. Це була одна з останніх робіт майстра, замовлена йому кіровоградцями до 150-річчя від дня народження М. Кропивницького. Ще 1968 р. у Кіровограді, біля приміщення обласного академічного музично-драматичного театру ім. М. Кропивницького, за рішенням міськради було встановлено гранітну стелу, що завершується скульптурним портретом М. Кропивницького (автор — київський скульптор Е. Кунцевич) [6].

У с. Арсенівці Великописківської волості (тепер Новомиргородського району) 1845 р. народився Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), тут пройшли його дитячі роки. 1982 р. біля сільського будинку культури встанов-

лено пам’ятний знак із зображенням видатного земляка. На честь 150-річчя від дня народження драматурга, актора, режисера на місці, де колись стояв родинний будинок Тобілевичів, встановлено гранітний моноліт. У селі створюється музейно-природний заповідник “Батьківщина Карпенка-Карого” [7]. З 1871 до 1883 р. Іван Карпович мешкав у Єлисаветграді на вул. Знаменській (тепер вул. Тобілевича) у будинку, придбаному батьком. Тут було написано перші оповідання, твір “Бурлака”. Цей будинок був своєрідним центром українського громадського і культурного життя міста. 1960 р. на його фасаді встановлено меморіальну дошку на честь І. Карпенка-Карого. У роки Незалежності відкрився літературний музей імені драматурга.

1956 р. у Кіровоградському районі створено державний заповідник-музей І.К. Карпенка-Карого (Тобілевича) — Хутір Надія. Започаткувався хутір 1871 р., коли батько драматурга К. Тобілевич спорудив хату на землі, яка дісталася у спадщину дружині його сина Надії, саме її ім’я дало пізніше, після її смерті, назву хутору. 1890 р. було зведено ще один будинок. У 1886–1907 рр. господар написав на хуторі 11 творів, у т.ч. “Сава Чалий”, “Сто тисяч”, “Хазяїн”. Тут деякий час мешкали П. Саксаганський, М. Садовський, М. Садовська-Барілотті. Гостями Тобілевичів були М. Заньковецька, М. Кропивницький, М. Старицький, І. Мар’яненко, Г. Затиркевич-Карпинська. До складу заповідника входить цвинтар, де 1907 р. поховано господаря хутора. На

Бронзовий бюст М. Кропивницького на подвір’ї музею

могилі встановили хрест з епітафією, написаною братом покійного М. Садовським: “Люди вмирають — ідеї вічні”. Серце твоє, налите правдою і любов’ю до рідного темного люду, полягло між ним, а дух великий твій витатиме над ним вовіки. Коли ж незрячі тепер прозріють — тебе в сім’ї своїй вольній, новій спом’януть.” [8].

Хрест і напис не пережили лихоліть ХХ ст. 1958 р. було встановлено надмогилю стелу з барельєфом корифея. Поруч знаходяться могили батька Карпа Адамовича і сина драматурга, Юрія. З елісаветградського Биківського цвинтаря сюди було перенесено прах його матері Євдокії і сестри Марії. До складу заповідника входять меморіальний будинок, біля якого у 1969 р. встановлено пам’ятник І.Карпенку-Карому (скульптор Ковальов Ф.В.), літературний музей, дубова алея, посаджена видатними гостями садиби. Вагомий внесок у розвиток українського театру зробили Михайло Старицький і Микола Лисенко. Влітку 1892 р. драматург і композитор мешкали в Орловій Балці (тепер с.Петрове, Знамянського району). Стариць-

кий тут написав п’єсу “Маруся-Богуславка”, а Лисенко працював над оркестровкою окремих актів опери “Тарас Бульба”. 1975 р. біля сільради було встановлено стелу з написом про перебування тут видатних діячів української культури [9]. У даній статті ми свідомо обійшли увагою музейні і документальні пам’ятки Кіровоградщини, пов’язані з життєвим і творчим шляхом корифеїв українського професійного реалістичного театру, які можуть бути темами окремих публікацій. Навіть побіжний огляд увічнення цих видатних постатей вітчизняної культури в історичних і монументальних пам’ятках за останні півстоліття засвідчує нетлінну увагу нащадків до своїх знаменитих земляків, майстрів національної сцени, як у радянську епоху, так і в часи незалежності України. Це, звісно, не знімає проблем підтримання у належному фізичному стані існуючих та відкриття нових пам’яток. Адже, скажімо, на центральному майдані обласного центру сьогодні вивищується не скульптурна група корифеїв українського театру, а монумент С. Кірову.

Література

1. *Бобринець*. Моє рідне місто — Бобринець, 1987. — С. 6–7.
2. *Крамаренко В.* Туристичні маршрути Кіровоградщини. — Дніпропетровськ, 1968. — С. 10.
3. *Державний архів Кіровоградської обл.* — ФР-2860-х. — 6. — С. 544 — Арк. 39.
4. *Там само.* — Арк. 17.
5. *Ярош В.П.* Стежками зав’язаними. — Кіровоград, 1992. — С. 97.
6. *Архів Кіровоградської обласної організації УТОПІК.*
7. *Погрібний В.* Серед українців. Слово про духовність. — Кіровоград, 2004. — С. 7, 177–181, 196, 370.
8. *Левицький В.І.* Хутір Надія. Нарис-путівник. — Дніпропетровськ, 1971. — С. 56–57.
9. *Проценко В.А.* Знаменка. Путеводитель. — Днепропетровск, 1987. — С. 59.

*Заповідник-музей І.К. Карпенка-Карого (Тобілевича) “Хутір Надія”.
Кіровоградський район, с. Миколаївка*

